

NEKATERI PTIČI IMAJO NA JEDILNIKU TUDI ČEBELE

// Janez Gregori

KMEČKA LASTOVKA
(*Hirundo rustica*) je, kar se
tiče uničevanja čebel, že po
obliki kljuna videti nič več
kot prikladen grešni kozel.

foto: Matej Vranič

Čebele pestijo različne bolezni in zajedavci, včasih prihaja do pomorov zaradi s čebelarji neusklajene rabe fitofarmaceutskih sredstev v kmetijstvu, prihaja do izgub čebel in prašечih se matic zaradi nenadnih vremenskih sprememb, nalivov ali nepričakovanega vetra. Ko čebelar ugotavlja izgube, skuša dobiti določnega krivca za svoje težave. Prikladnega grešnika vidi v pticah, zlasti v lastovkah, in s prstom pokaže nanje.

KRANJSKA ČEBELA
(*Apis mellifera carnica*)
na prmožkovem cvetu
foto: Janez Gregori

Na jedilniku nekaterih žužkojedih ptičev se znajdejo tudi čebele. Pri oceni, katere vrste ptičev in koliko lovijo čebele, pa je treba biti previden. Pri ptičih, ki plen ujamejo in se z njim usedejo nekje v bližini, z dobrim teleskopom lahko vidimo, kaj so ujeli. Pri vrstah, ki lovijo v zraku, vendar ne sedajo, pa je stvar vprašljiva. S prostim očesom smo nemočni, pa tudi z optičnimi pomagali ne pridemo daleč, saj vse poteka prehitro. Zato so sodbe o vrsti njihovega plena izrečene na pamet. Raziskovalci ptičje prehrane si zlasti pri takih vrstah pomagajo z različnimi ustreznimi metodami. Ptičja prebavila hitinjače žuželk ne morejo razgraditi, zato je ena izmed metod analiza iztrebkov, ki pa daje bolj okvirne rezultate. Natančni so rezultati analize svežega ulova, ki ga starši prinašajo mladičem. To raziskovalci naredijo preprosto tako, da mladičem v gnezdu nataknejo na vrat primerne obročke, ki onemogočijo, da bi mladič prineseno hrano pogoltnil. Takoj ko se starši oddaljijo od gnezda, vzamejo zalogaj iz mladičevega kljuna in ga analizirajo. Po nekajkratnem odvzemu hrane obročke snamejo, da se mladiči nasitijo, potlej pa postopek lahko ponovijo. Tako dobljeni podatki o prehrani so edini verodostojni.

Če hočemo pri vprašanju prehrane ptičev, zlasti seveda lastovk, dobiti kolikor toliko zanesljive odgovore, ne moremo mimo strokovne literature in suhoparnega citiranja. To so namreč edini pravi argumenti. Je pa res, da je prav o vprašanju ptičjega prehranjevanja z želatimi žuželkami napisanega malo in še to bolj okvirno. Nekaj pa vendarle je.

POJE OPRSE, ZADEK Z ŽELOM PA ZAVRŽE

Za ptiče so čebele nevaren plen, saj je pik njihovih žel lahko smrtonosen. Zato so tisti, ki se že lotevajo takega plena, za premostitev teh težav razvili ustrezne strategije lova. Velika sinica (*Parus major*), ki zlasti pozimi rada stika okoli čebelnjakov, učljiva kot je, kmalu ugotovi, kako priti do zalogaja. S kljunom potrkva pred žrelom panja, da vznemiri čebele v njem, in ko katera pride na plano, je po njej. Ujeto čebelo sinica odnese na bližnjo vejo, oprsje skljuva

in poje, zadek pa zavrže. V snegu pod drevjem lahko po številu zavrženih čebeljih zadkov vidimo, kolikšen obrok so si sinice privoščile. Podobno tudi rjavi srakoper (*Lanius collurio*) čebelo zagradi tako, da ga ne more pčiti, nato pa na bližnji preži z njo opravi do konca. Od ujete čebele največkrat zaužije samo oprsje. Tako sinice kot srakoperji imajo močne kljune, s katerim lahko razkosavajo plen.

Med vsemi najbolj razvpiti »čebelosedec« je čebelar (*Merops apiaster*), pri nas gnezdilec zlasti v obpanonskih predelih. Na njegovem jedilniku se znajdejo velike žuželke, hrošči, kačji pastirji, pa različni kožekrilci, tudi taki s strupenimi želi, kot so čebele in ose. Plen s kljunom nekajkrat udari ob vejo in z njim podrgne ob podlago, da se znebi strupa. V iztrebkih čebelarja so našli tudi žela, ki pa so bila poškodovana od udarjanja in drgnjenja ob vejo. Avstrijske raziskave kažejo, da čebelarji trote, ki so

VELIKA SINICA (*Parus major*)
na žrelih panjev pobira pretežno
poškodovane in mrtve čebele.
Na sliki je ujela pegavčka
(*Araschnia levana*).
foto: iStock

ČEBELAR (*Merops apiaster*)
nevarni plen, kot je osa na
sliki, zagrabi s konico svojega
dolgega kljuna in se izogne piku.

foto: Danilo Kotnik

seveda brez žel, ločijo od čebel in jim kot plen dajejo prednost: v hrani, ki so jo dajali mladičem, je bilo 60 % trotov, čeprav je naravno razmerje 50-100 čebel delavk proti enemu trotu.

Tudi **RJAVI SRAKOPER** (*Lanius collurio*) z razmeroma dolgim kljunom zagrabi čebelo (ali hroščana sliki) tako, da ga ne more pičiti.

foto: Boris Kozinc

LASTOVKA - GLAVNA OBTOŽENKA

Na seznamu obtoženih za napade na čebele in matice pa se včasih (še vedno) znajdejo tudi lastovke. Glede na to, da v bližini čebelnjakov videvamo zlasti kmečko lastovko (*Hirundo rustica*), ostaja ona edina obtoženka. Obtožbe pa so hude.

Poglejmo, kaj je Peter Pavel Glavar leta 1768 napisal o tem, kako iztrebiti sovražnike čebel: »Kar zadeva sovražnike čebel, je lastovka zelo škodljiva, ker v poletu lovi čebele, da prehrani sebe in mladiče. Da to preprečimo, jo je treba streljati, še lažje pa jo je zvečer ujeti v njenem gnezdu. Vpeljati bi bilo treba nabiranje njihovih glav, kakor glav vrabcev. Nikakor pa ne bi smeli siliti k temu ljudi s kaznijo, kar bi gotovo ne razširilo čebelarstva, ampak bi ga kvečjemu osovražilo pri ljudeh: pač pa naj bi s četrť krajcarja nagradili vsakogar, ki bi prinesel lastovičjo glavo. Zelena žolna škoduje divjim, v votlih drevesih gnezdečim čebelam, domačim pa bolj malo, ker navadno ne prileti v bližino hiš. Vendar pa bi lovcem lahko nakazali denarno nagrado za odstrel.« Kar težko verjamemo, da je bilo to osebno mnenje tako razgledanega in pouduhovljenega gospoda, kot je bil Glavar.

Če prebiramo glasilo *Slovenski čebelar* izpred sto let in še nekaj desetletij kasneje, je vse polno obtožb na račun ptičev, zlasti lastovk, temelječih na domnevah ali bežnih opazovanjih. Temelječih tudi na ugotovljenih izgubah matic na prahi, za kar so bile lastovke kar prikladen obtoženec. Vse več glasov je bilo v njihov bran, dokler slednjič niso (skoraj)

prevladali. Pa leta 2007 v *Slovenskem čebelarju* spet lahko preberemo o težavah, ki jih ima z lastovkami čebelar iz okolice Sežane. Po vseh »zdravstvenih, zajedavskih in agrikulturnih nadlogah«, so se nad njegove čebele spravile še lastovke. »Če se vreme spreminja in je dan soparen, sonce pa posije le izpod oblakov, je kot na Kosovem polju – pravi pokol čebel,« je napisal leta 2007 Ivan Atelšek. Urednik *Slovenskega čebelarja* je kar v isti številki revije objavil moj ugovor proti takim trditvam.

SO LASTOVKE RES TAK PROBLEM

Pa si oglejmo, kaj kmečke lastovke pravzaprav jedo. Kot njihovo poletno hrano Stanley Cramp našteva široko paleto različnih žuželčjih skupin, od enodnevnice, kačjih pastirjev, vrbnic, strigalic, mrežekrilcev, metuljev, dvokrilcev, listnih uši, hroščev, do kožekrilcev, kamor med drugim sodijo lesne ose, mravlje, ose in čebele. Slednje pa so zelo širok pojem, saj v to skupino, poleg medonosne čebele, sodijo številne vrste, ki živijo samotarsko ali v manjših skupinah. V Sloveniji je bilo doslej najdenih kar neverjetnih 563(!) vrst čebel, o čemer je leta 2014 pisal Andrej Gogala. Kadar strokovna literatura navaja, da se kmečke lastovke, ali kakšni drugi ptiči, hranijo tudi s čebelami, moramo torej upoštevati, da sem sodijo številne vrste, ki so kot hrana že zaradi svoje velikosti bolj prikladne kot medonosna čebela.

Cramp nadalje navaja, da so s pomočjo vratnih obročkov pri mladičih kmečke lastovke na Češkoslovaškem med 4606 ujetimi žuželkami našli 62,3 % dvokrilcev (trepetavke in prave muhe), med ostalimi tudi 4,4 % kožekrilcev. Pri raziskavah v Walesu so z 91,5 % prevladovale muhe, kožekrilcev, v glavnem mravelj, pa je bilo 2,6 %.

Pri analizi hrane kmečke lastovke Urs Glutz von Blotzheim in Kurt Bauer navajata kot najpomembnejše dvokrilce (muhe in komarje), nadaljnji pomembni skupini sta škržatki in listne uši, med predstavniki kožekrilcev pa omenjata samo mravlje in najezdneke. Za želate žuželke, kot so čebele in ose, navajata, da pri lastovkah niso priljubljene, vendar niso povsem izključene, ugotovljeno je celo bilo, da so z njimi brez škode hranile mladiče.

POGLEJMO ŠE MALO ŠTEVILKE

Na višku razvoja, v času, ko imajo mladiče tudi lastovke, matica neutrudno zalega, na dan odloži do 2000 jajčec. Nekaj jih med razvojem propade, večina se pa razvije v odrasle živali, čebele delavke, ki jih je na višku razvoja v panju okoli 40.000. V tem času živijo okoli pet tednov, opravljajo različna dela v panju, na pašo pa izletavajo le kaka dva tedna. Potlej pa se jim življenjski vek izteče. Vsak dan jih zunaj premine le malo manj, kot se v panju povali novih. Pri čebelnjaku, ki ima recimo 24 panjev naseljenih družin, vsak dan ostane zunaj na tisoče čebel.

Pozimi v Sloveniji propade okoli 30.000 čebeljih družin, preprosto zaradi malomarnosti čebelarjev. Ker jih niso oskrbeli z zadostno zimsko zalogo hrane, jih pobere lakota, ali pa jeseni niso opravili obveznega zdravljenja, da bi zmanjšali število zajedavcev varoj na čebelah, in družina še pred iztekom zime žalostno propade. Pa nič kaj dosti ne slišimo, kakšno število čebel imajo na vesti brezvestni čebelarji.

Z izjemno velikim plenom imajo lastovke preveč opravka, zato v glavnem ulovijo le malo več in čebel.

PREDNOST DAJE VEČJIM ŽUŽELKAM

Prehrano kmečke lastovke je temeljito raziskovala gAngela Turner. Posebno pozornost je posvečala predvsem velikosti plena in z njim v zvezi ugotavljala, koliko energije lastovka porabi za lov različno velikih žuželk. S pomočjo vratnih obročkov je analizirala hrano, ki so jo starši prinašali 8 do 17 dni starim mladičem. Lastovka lovi žuželke vse dokler količina ni primerna, da iz njih oblikuje nekakšen svaljek, ki ga nato odnese mladičem. Pri analizah teh svaljkov je avtorica ugotovila, da kmečka lastovka daje prednost večjim žuželkam, kot so recimo muhe, pred manjšimi, kot so na primer listne uši. V posameznem svaljku je našla največ 15 večjih žuželk in 3 majhne, najmanj pa 11 velikih in 40 majhnih. Pri merjenju v lov vložene energije je ugotovila, da jo lastovka porabi veliko manj pri lovu manjšega plena, ker leti počasi v lagodnem drsečem letu. Večji plen, ki je seveda

PASASTI BLEŠČAVEC
(*Calopteryx splendens*) je pogost plen čebelarja.
foto: iStock

Glavnino hrane kmečkih lastovk sestavljajo velike muhe, kot je npr. muha vrste *Muscina stabulans*.

foto: Janez Gregori

Plen kmečke lastovke je tudi enodnevnik **MAJSKA MUHA** (*Ephemera danica*).
foto: iStock

RDEČA GOZDNA MRAVLJA (*Formica rufa*) je plen v času svatovanja, ko imajo samice in samci krila.
foto: iStock

energetsko izdaten, leti hitreje in lastovka z ne-prestanim zamahovanjem s perutmi porabi veliko energije. Pri izjemno velikem plenu, ki je na meji še sprejemljivega, kot so večje in čebele, je verjetno, da imajo lastovke z njim preveč opravka, zato v glavnem lovijo le malo takega plena.

Poglejmo še »koristno« plat lastovk. Polovijo ogromno različnih žuželk, ki nam niso ljube - če pomislimo samo na muhe in komarje. Razveseljujejo nas s svojo navzočnostjo, z izkazovanjem zaupanja, da si z nami delijo streho, njihovo gostolenje je, v današnjem jeziku temu lahko rečemo čista dodana (še neobdavčena) vrednost, h kvaliteti našega življenja!

Kmečke lastovke lovijo večji plen, predvsem so to muhe.

JANEZ GREGORI, profesor biologije, je službeno pot začel na Zavodu RS za varstvo narave v Ljubljani. Kratak čas je učil na osnovni šoli, potem pa je bil dolga leta kustos za vretenčarje v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. Od leta 1979 ureja muzejsko glasilo *Scopolia*. Bil je ustanovni član DOPPS-a in v prvem mandatu njegov predsednik. Osredotočen je bil na varstvo vretenčarjev. Pokoj preživlja v Podkorenu, kjer čebelari.

foto: **Ciril Mlinar Cic**

Švicarji so ugotavljali zastopanost trotoev v prehrani kmečkih lastovk. Čeprav je plen videti privlačen za lastovke, so bili rezultati nepričakovani. Pod lastovičjimi gnezdi so zbrali več 100 g lastovičjih iztrebkov in jih analizirali glede na delce trotoev v njih. Samo v dveh vzorcih so našli delce trotoev teles (glave, noge, delce kril), kar je pomenilo samo 0,13 % od skupne količine hrane. V nobenem iztrebku niso našli delov teles čebel delavk.

Iz povedanega lahko povzamemo, da kmečke lastovke lovijo večji plen, predvsem so to muhe. Čebele so zanje zgornja meja sprejemljivega, zato lovijo le malo takega plena.

Domneva, da lastovke lovijo matice, je verjetno težko dokazljiva in tudi malo verjetna. Če so čebele za lastovke zgornja meja velikosti še sprejemljivega plena, ni razumljivo, zakaj bi se lotevale matic, ki so še precej večje, letijo hitreje od čebel delavk in niso glede žela nič manj nevarne. Zaradi hitrosti leta pa še težje ulovljive - in vprašljive za lastovičjo energetsko bilanco.

O škodi, ki naj bi jo delale lastovke na čebelah, čebelarji v glavnem le mislijo. Treba se bo potruditi, da bodo o tem tudi čim več vedeli. Da bodo imeli nesporne dokaze za svoje trditve, potlej šele lahko v nekoga uperijo prst.

Viri:

- ATELŠEK, I. (2007): Po vseh zdravstvenih, zajedavskih in agrokulturnih nadlogah nad čebele zdaj še lastovke. - *Slovenski čebelar* 109(10): 299-300.
- CRAMP, S., *ur.* (1985): The Birds of the Western Palearctic. Vol. IV. - Oxford University Press, Oxford.
- CRAMP, S., *ur.* (1988): The Birds of the Western Palearctic, Vol. V. - Oxford University Press, Oxford.
- GLAVAR, P. P. *et al.* (2017): Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Novo mesto: Regionalna čebelarstva zveza Petra Pavla Glavarja; Lukovica: čebelarstva zveza Slovenije, 352 str.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM, U. N., BAUER, K. M. (1985): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. AULA Verlag, Wiesbaden.
- GOGALA, A. (2014): Čebele Slovenije. - Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 179 str.
- GREGORI, J. (2007): Kaj si čebelarji mislimo o lastovkah in čebelah. - *Slovenski čebelar* 109(10): 300-302.
- SPRECHER-UEBERSAX, E. (2010): Dhronen - eine ideale Futterquelle für Vögel? - *Schweizerische Bienen-Zeitung* 133(2): 18-21.
- TURNER, A. K., 1982: Optimal Foraging by the Swallow (*Hirundo rustica*, L): Prey Size Selection. - *Anim. Behav.* 30: 862-872.

Kmečka lastovka lovi žuželke vse dokler količina ni primerna, da iz njih oblikuje nekakšen svaljek, ki ga nato odnese mladičem.

foto: **iStock**